

Kitekintés

Meyer, H.-D., & Benavot, A. (Eds.). (2013). *Oxford Studies in Comparative Education. PISA, Power, and Policy: The Emergence of Global Educational Governance*. Southampton: Oxford: Symposium Books¹

.....

Török Balázs:

Ki írja a szabályokat? – Az OECD–PISA-mérések és az oktatás globális kormányzása

A globalizáció előrehaladásával erősödött az összehasonlításon alapuló helyzetértékelés – a verseny – szerepe a nemzeti oktatási rendszerek viszonyrendszerében. A PISA-mérések rangsorolnak, és az élre vagy élmezőnybe került országokra odafigyelnek a hátrébb sorolódott nemzetek oktatáspolitikusai. Az oktatást érintő globalizációs folyamatok szempontjából azonban mégsem az a fő kérdés, hogy ki és hogyan került az élre, hanem, hogy honnan erednek a versenyszabályok? Hasonlással fogalmazva, a Forma-1 mindenható urának *Bernie Ecclestone*-t tekintik, mert személyesen ő alakítja azokat a versenyszabályokat, melyek alapján a csapatok és a pilóták pozíciót szerezhetnek. Ahogyan a Forma-1 „tulajdonosa” *Ecclestone*, úgy a globális oktatási verseny gazdája az OECD, ami eredetét tekintve gazdasági célok teljesülését szolgáló szervezet. Vajon a PISA-mérések keretében kidolgozott eljárásrend és versenyszabályok milyen hatással vannak arra, hogy miként gondolkodunk a nemzeti oktatási rendszerekről? Milyen globális hatalmi struktúrák vannak kialakulóban az oktatásirányítás területén?

---

¹ Meyer H. D. és Benavot A. (szerk.) (2013) *Oxfordi összehasonlító neveléstudományi tanulmányok. PISA, hatalom és irányelvek. A globális oktatásirányítás felemelkedése*. Southampton: Oxford: Symposium Books.

A Meyer H.-D. és Benavot A. szerkesztésében megjelent kötet tanulmányai ehhez hasonló lényegi kérdéseket vizsgálnak az OECD-INES PISA nemzetközi teljesítménymérésekhez kapcsolódóan. A szerkesztői koncepció szerint a PISA azért vizsgálandó, mert intézményépítő szerepet játszik a globális oktatási koordináció folyamataiban („PISA as an institution-building force in global education”).

Ahogy a policy témát érintő elemzéseknél megszokott, a kötet nem rendelkezik egységes koncepcióval a PISA-jelenség hatáselemzése tekintetében. A tanulmánykötet tizennégy írása eltérő témafókusszal ad képet a PISA szerepéről a nemzeti és globális oktatásirányítás formálódásában. A szerkesztett kötet azzal járult hozzá a szupranacionális oktatáspolitikai elemzéséhez, hogy eltérő nézőpontokból mutatja be a PISA-mérések eredetét és hatásait. A következőkben a tanulmányokban alkalmazott megközelítési módok alapján ismertetjük röviden a kötetet, így nem térünk ki minden egyes írásra.

Az első fejezetben áttekintést kapunk a PISA szigorú módszertani szabályai alapján kibontakozott tényeken, adatokon alapuló (evidence-based) oktatáskutatás gazdagodó eredményeiről. A szerző 74 lektorált (peer-reviewed) tanulmány témáját elemzi, és kimutatja, hogy a PISA-eredmények másodelemzésének gyakorlata jelentős fejlődést idézett elő a szigorú módszertani megalapozottságú kvantitatív oktatáskutatás területén. Az is látszik azonban, hogy a tudástermelés szétaprózott, és eredményeit nem egyszerű közel hozni azokhoz, akik az oktatásról az egzakt kutatási bizonyítékoktól távol álló fogalmakkal gondolkodhatnak (pl.: szülők, oktatásban résztvevők, politikusok). A kutatások precíz eredményei ritkán lehetnek közvetlen hatással a felhasználókra.

A finn tanulók PISA-eredményei kimagaslóak, a kötetben azonban nem pusztán ezért kapott helyet három Finnországot érintő tanulmány. Az elemzések arra fókuszálnak, hogy a finn oktatási rendszer működése mennyiben tér el az OECD PISA-elemzéseiben előterjesztett fejlesztési javaslatoktól. A kötet paradoxonként említi, hogy éppen egy olyan ország került a PISA-mérések alapján az elsők közé, amely számos tekintetben nyilvánvaló következetességgel mellőzi az OECD oktatási reform javaslatainak a figyelembevételét. Finnország távol áll az elszámoltatás-vezérelt és standardizált tesztelési eljárásokon alapuló globális oktatásirányítási modelltől. A finn közoktatásban nincsen a tanárookra vonatkozó külső értékelési rendszer, nincsenek központosított vizsgák és országos tesztek. Az elemzések szerint az ország kimagasló PISA-eredményessége az oktatási rendszer intézményeinek autonómiáján, az oktatásban dolgozók felelősségtudatán, magas társadalmi presztízsén, valamint az egyenlősítést előtérbe helyező hagyományos szociáldemokrata és agrárius tradíciók érvényességén alapszik. A helyi, intézményi szint jórészt rezisztens a szupranacionális szintről közvetített kihívások, a versengés és a mérésre/elszámoltatásra alapozott új kormányzási formák irányában. A lokalitás – a helyi kultúra – a finn oktatási rendszer esetében tehát védőfaktornak tekinthető. A helyi, kulturális tényezők fontosságára hívja fel a figyelmet a Finnország és Flandria tanulóinak matematikai eredményességét összevető 4. fejezet is. Tanulsága, hogy megtévesztő következtetések vonhatók le azonosnak látszó PISA-eredményekből, ha az összevetések során figyelmen kívül marad az országok kulturális karakterisztikája. A kultúrának a PISA-eredmények értelmezése tekintetében meghatározóan fontos, ám kellően figyelembe nem vett szerepe más tanulmányokban is előkerül. A 9. fejezetben megfogalmazottak szerint

a PISA-felmérések mellőznek olyan, az oktatáskutatásban alkalmazott változókat, mint például az individualizmus/kollektívizmus, az etnikai homogenitás/diverzitás vagy a tekintély elfogadásának, értékelésének kultúraspecifikus mutatói. A 10. fejezet a kelet-ázsiai országok PISA-eredményeinek vizsgálata kapcsán utal a PISA-mérésekben mellőzött – kulturálisnak nevezhető – tényezők fontosságára. A kelet-ázsiai diákok belső tanulási teljesítményszükséglete, tanulási stratégiái, metakognitív készségei, a kelet-ázsiai tanárok egyértelműbb és magasabb teljesítményelvárásai, valamint a családok komolyabb tanulmányi támogatása a sikeresség érdekében fontos magyarázó változói a PISA-eredményeknek.

A PISA-mérések kialakulását történeti szempontok alapján bemutató 5-6. fejezet az 1950-es és 1960-as évekig visszamenően teszi láthatóvá az audit kultúra térnyerését, összefüggésben az észak-amerikai társadalomtudományok kvantitatív scientizmusával. Az elemzések kimutatják, hogy az oktatási mérések, és így a PISA is visszavezethető arra, hogy az Egyesült Államokban az 1957-es szputnyik-pánikot követően az oktatás a nemzetbiztonsági ügygé vált. A kezdeményezett oktatási reformokban a politikai szféra mellett szerepet kaptak a gazdasági érdekeket képviselő alapítványok (pl. Ford), a tudományos szervezetek (pszichológusok) és a katonai-technológiai intézmények (mérnökök) egyaránt. A reformcélok technokratikus jellegére utal, hogy elsősorban a matematika, a természettudomány és a szövegértés terén reméltek sikereket. Az USA felzárkózási törekvéseinek köszönhető, hogy a későbbi PISA-mérések az említett tantárgyterületeken indultak, illetve, hogy a PISA-mérések és diagnózisok rokonságot mutatnak az USA üzleti szemléletű és technokrata oktatásirányítási módszereivel. Bár a Szovjetunió felbomlása után értelmét veszítette az oktatás eredményességének nemzetbiztonsági kockázatként kezelése, a politikai irányítás mégsem lazított az oktatás kontrollján. Csupán a narratív kereteket frissítették, így már nem a Szovjetunió legyőzése volt a cél, hanem a gazdasági akciópotenciál (a versenyképesség) maximalizálása, vagy más megfogalmazásban: az egyéni kompetenciák fejlesztése annak érdekében, hogy a munkavállaló minél nagyobb arányban járuljon hozzá az éves GDP-növekményhez, emelve ezzel a globális anyagi jólétet. A frissített narratíva tehát fejlődés-fanatizmusra és az emberi erőforrás-elméletre épült, lehetőséget teremtve az oktatás globális irányításának elmélyítésére is. Az elemzés kimutatja, hogy az OECD koordinálta együttműködések és fejlesztések a neoliberális piac kapitalizmus globális terjeszkedésének folyamatába illeszkednek, még akkor is, ha az OECD elemzések kritikusan rámutatnak a piac kapitalizmus kedvezőtlen szociális hatásaira is.

A kötet bemutatja a PISA-tudományosság szerepét a hatalmi befolyás kialakulásában. A 8. fejezet szerzői ismeretelméleti alapon értelmezik a globális oktatási kormányzás erősödését, megállapítva, hogy a globális oktatási kormányzás ismeretelméleti alapokon áll. Az oktatáspolitikai diskurzusok, a páros értékelések és az összehasonlító elemzések kvantitatív módszerekkel lehatárolt szemantikai keretben fogják egybe a politika számára ésszerűként felkínált lehetőségeket. A diagnózisok, javaslatok és adatok zárt fogalmi rendszere – mint valami rejtett tanterv – leszűkíti a lehetséges irányítási döntések körét. Mindeközben az egyre komplexebb modern társadalmak irányítói részéről kereslet mutatkozik az egyértelműnek látszó, technológizálható fejlesztéspolitikai célrendszerre.

A fejezetből megtudhattuk, hogy a globális gazdasági versenyben előre törekvő társadalmak irányítói részéről nagy érdeklődés mutatkozik a PISA-elemzések alapján előterjesztett oktatásfejlesztési javaslatokra. Így van ez annak ellenére, hogy az OECD policy célok kulturális neutralitása miatt azokban az országokban, ahol a tanításban a hagyományoknak jelentős szerepe van, komoly implementációs deficittel kell számolniuk az oktatásirányítóknak a célok elfogadtatása és megvalósítása idején. A tanulmány bizonyította, hogy az OECD episztemológiai tőkefelhalmozást és befektetéseket végző szervezetként is felfogható, mely policy-befolyásoló kapacitásain keresztül erősíti a globalizáció egy bizonyos irányítási és társadalmi modell globális terjedését. Az elemzések megismertették az olvasót azokkal a főbb elméleti konstrukciókkal, melyek lényegi jellemzője, hogy képesek igénybe venni az oktatási rendszerek önreflexiós kapacitásait, és azon keresztül olyan normatív szabályokat telepíteni az oktatásirányításba, melyek az oktatási rendszerek globális koordinációját, egységesítését tovább növelik. Ezt szolgálják az olyan közismert teóriák, mint az emberi erőforrás elmélete, a kompetencia-stratégia és a növekedés-elkötelezettség. Az OECD munkájának egyik eredményeként könnyelhető el a nemzeti oktatáspolitikák célrendszere között megfigyelhető konvergencia, valamint az, hogy az OECD PISA diagnózisok és megoldási javaslatok alapján az oktatásirányítási módszerekben egyre nagyobb szerepet kapnak a folyamatmodellek.

Megállapíthatjuk, hogy a szűkös policy elemző kapacitásokkal rendelkező országok esetében az ilyen köteteknek különösen fontos szerepe lehet. Kisebb országokban – így Magyarországon – szűk és differenciálatlan az oktatáspolitikai-elemzők tábora, és egyes kormányzati időszakokban az oktatáspolitikai könnyen az OECD policy-formálás túlzott dominanciája alá kerülhet. Hadd jegyezzük meg, hogy Magyarország jelenlegi autonómiára törekvése nem előzmények nélkül való. 2010 előtt, az OECD diagnózisok és megoldási javaslatok oktatáspolitikai érvényre jutásának időszakában gyengültek az oktatási rendszer belső önreflexiós folyamatai. Az elégtelen belső önreflexivitás miatt a rendszer saját önértelmezése és önvezérlése visszaszorult, az irányítás sok tekintetben átállt a szupranacionális szint által termelt diagnózisokra és megoldási javaslatokra. A magyar oktatási rendszer szokatlan autonómia-igénye tehát többek között a pénzügyi eszközökkel is támogatott, külső – szupranacionális – vezérlés korábbi dominanciájára vezethető vissza.

Összegzésként elmondható, hogy az OECD által nagyszerű minőségben készített és széles körben publikált PISA-elemzéseket jól kiegészítheti a többféle kritikai megközelítést is alkalmazó tanulmánykötet. A kötetben történeti, kulturális, ismeretelméleti, módszertani, statisztikai és policy elemzési módszerekkel készült tanulmányok tükrében válik újraértelmezhetővé a PISA-mérések oktatáspolitikai jelentősége. (Feltehetően mélyen fekvő oka van annak, hogy a címben említett hatalomnak és a globális kormányzásnak a létező struktúráit a kötet csak érintőlegesen mutatta be.)

Tudásalapú társadalmak vannak kialakulóban, és ez azzal a kockázattal jár, hogy az oktatásirányítás tudományosan formalizált oktatásértelmezési koncepciók befolyása alá kerül. Fontos kérdés tehát annak tisztázása, hogy mely szakértői érdekcsoportok és milyen racionalitást követő korporatív ágensek férnek hozzá az oktatási rendszerre vonatkozó modellekhez, valóságkonstrukciókhoz. A gazdasági szektort képviselő OECD ebben a vonatkozásban lépéselőnyben van, ahogyan a Forma-1 mindenható ura – Ecclestone – is

mindenki másnál előbb tudja, hogy milyen lesz a verseny a jövőben. A kötet felhívja a figyelmet arra, hogy érdekmentes megismerés nem létezik, és bizony az üzleti világot képviselő OECD-nek megvannak a maga utilitarista céljai. De az Emberi Megismerés is rendelkezik saját érdekekkel, és az egyenlőség eszméje felbátorít bennünket az önálló, szabad és kritikus gondolkodásra. Ebben lehet segítségünkre a könyv oly módon, ahogyan az a 12. fejezetben megfogalmazódik: „a nyugati gondolkodás legjobb tradíciói alapján állunk, ha megkérdőjelezzük az értékelők globális autoritását, saját kontextusainkban vizsgáljuk üzeneteik értelmét, felvázoljuk azok hasznosságát, és ezáltal fokozzuk a megértő képességét – bölcsességét – mind a tesztkészítőknek, mind a teszt használóinak.”

Jelenet a Kolibri Gyermek - és Ifjúsági Színház: *Pont, pont, vesszőcske* című előadásából

MaNna Kulturális Egyesület – Színház- és Filmművészeti Egyetem: *Pálfı Kata – Nyitrai László: Borka Mumusföldön – avagy ki nem akar mumus lenni?* (zenés, bábos kaland), dramaturg: *Vécsei Anna*, zeneszerzı: *Nyitrai László*, rendezı: *Fige Attila*, jätsszák: *Pálfı Kata, Fehér Dániel, Ivanics Tamás*

Hajnal Boróka focicsatár és csapatkapitány-helyettes nem éppen jó kislány. Pimasz, rendetlen, utálja a főzeléket, és olykor verekszik a nagyszünetben. Nem csoda hát, hogy mindezek után Mumusföldön találja magát, a rossz gyerekek új lakhelyén. Ám hısünket nem olyan fából faragták, hogy holmi Kacat-hegy, Főzelék-tenger, vagy akár egy tomboló Hiszti-hurrikán megakadályozza abban, hogy hazatérjen. A Borka Mumusföldön egy friss, kortárs mese, egy nagyszínpadi, színes, szélesvásznú produkció, amelyben az egyetlen „emberszereplı” Borka, akit furá és különös bábok kísérek végig a mesevilágon. Az elıadás szerves részét képezi az erre az alkalomra komponált zenemő, Nyitrai László munkája. Nem szokványos gyerekdallamokat hallhatnak a nézık, hanem fūlbemászó, modern muzsikát, amelyben különbözı mőfajok keverednek.

Ajánljuk minden 5 évesnél idısebb gyereknek, akinek a fejében megfordult már a kérdés, létezik-e a mumusok? Kik azok? Vajon minden gyereknek megvan a maga mumusa? Kérdezzék Hajnal Borókát!

Igazán pontos mozgássorokat látunk a megkomponált zenére. Szűk játéktérben Boróka bejárja egész Mumusföldet. Kiváló gyerekelıadás, mely mese végén mindenki szurkol a lánynak, hogy jusszon haza, hisz megtanulta a leckét.